



AKADEMİK-US			
	Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi Yıl: 2017, Cilt:1, Sayı:2 Sayfa:133-158 e-ISSN: 2602-3253	Artvin Coruh University Journal of Theological Researches Year: 2017, Vol:1, Issue:2 Pages:133-158 akademik.us.artvin.edu.tr	جامعة أرتوين جوره مجلة بحوث الإلهيات السنة: ٢٠١٧، العدد: ١ العدد: ٢ الصفحة: 133-158 p-ISSN: 2587-0750
			

Roman ve Değerler Eğitimi İlişkisi Hakkında Uygulamalı Bir Yorum Denemesi: *Huzur* ve *Tutunamayanlar* Romanlarında Hayatı Tecrübe Etmek*

An Applied Essay about the Relationship between Novel and Values Education: Get Experience the Life in the Novels of *Tutunamayanlar* and *Huzur*

تعليق تطبيقي في حق الرواية وعلاقة قيم التعليم؛ وتجربة الحياة في الروايتين؛ السلام وعدم التماسك

Ali ÖNCÜ

Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Artvin, Türkiye

ORCID:

0000-0001-8033-0795

Yrd. Doç. Dr. Ali

ÖNCÜ

e-mail:

alioncu

@artvin.edu.tr

Makalenin:

Geliş Tarihi:

03.10.2017

Kabul Tarihi:

07.12.2017

Elektronik Yayın

Tarihi:

14.12.2017

Özet

Bu çalışmada romanların değerler eğitimine etkileri irdelenmiştir. Bir estetik deneyim olarak romanın, bireyin kendisini ve çevreyi tanınmasında önemli olabileceği, karakterleri aracılığıyla ona rol modeller sunabileceği belirtilmiştir. Yorum kısmında ise Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanları, yaşama yükledikleri değer bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan incelemede iki romanın da hayatı yaşayarak tecrübe etmenin önemine vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Sonuç bölümünde ise roman ve değerler eğitimi ilişkisi hakkında bir takım öneriler yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Değerler Eğitimi, Estetik Tecrübe, Hayatı Tecrübe Etme.

*Bu makale, "Değerler Eğitimi Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay'da Değerler" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Abstract

The study discusses the effects of novels on values education. It has been indicated that the novel might be important in the recognition of self and the environment as an aesthetic experience, and can provide the role models to the individual through its characters. In the commentary section, the selected novels *Tutunamayanlar* (The Good for Nothing) and *Huzur* (A Mind at Peace) have been examined comparatively in the context of the value, which they brought into life. It is determined that both novels have emphasized the importance of experiencing the life. In the conclusion section, it is dealt with some proposals about the relationship between novels and values education.

Keywords: Values Education, Aesthetic Experience, Experiencing the Life.

المخلص

تسعى هذه المقالة إلى دراسة أثر الرواية في قيم التعليم، ومؤثراتها في الأفراد، وقد حاولنا بداية تثبيت ميزة التجربة الجمالية في الرواية، والتي قد تكون مهمة في التعريف بالذات والبيئة، بما يسهم في خلق النموذج المثالي. أما في القسم التطبيقي فحاولنا تناول القيم الحياتية في روايتي: السلام وعدم التماسك. وبدا لنا من خلال ذلك مدى تركيز هاتين الروائيتين على أهمية التجربة الحياتية. وقد حاولنا في الختام تقديم عدد من المقترحات حول العلاقة بين الرواية وقيم التعليم.

الكلمات المفتاحية: قيم التعليم، التجربة الجمالية، الخبرة الحياتية

Giriş

Din Eğitimi doğası gereği bireye “bir hayat tarzı sunmayı, onu belli bir dünya görüşü içinde toplamayı; ona bir değer biçme ve yaşama tarzı kazandırmayı” amaçlamaktadır.¹ Ayhan’a göre din eğitiminin amacı bireyin hayatına anlam kazandırmaktır.² Altaş ve Arıcı ise Din Eğitimi Bilimi’nin tanımını yaparken, onun “insanın hayatını, hayatın bütünlüğü içinde” ele aldığını belirtmektedirler.³ Bu tanımların ortak özelliğine bakıldığında din eğitiminin hayatla ve hayatın anlamıyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Din eğitiminin muhatabı olan bireyler, kendi hayatlarıyla ilgili anlam inşa etme sürecinde, formal eğitim süreçlerinin yanında, informal eğitim süreçleriyle de karşı karşıya gelirler.⁴ Arslan ve Yavuzcan, “[m]etodolojik olarak kontrol edilebilen şey hayat tecrübemizin küçük bir parçasıdır sadece” diyerek bu konuya vurgu yapmaktadırlar.⁵ Yani birey anlam inşa etme süreçlerinde kontrollü ve planlı eğitim öğretim ortamlarıyla karşılaştığı kadar kontrolsüz öğrenme ortamlarıyla da karşılaşır. Dellaloğlu’na göre, “Hakikatin oluşmasına bütün bilgiler; düşünceler ve özneler katkı yapar.”⁶

Din Eğitimi bir yandan anlam inşa etme sürecinde fail olurken, öteki yandan başka anlam üreticileri -aile, diğer dersler, sosyal çevre- din eğitiminin şekillendirdiği hakikat algısını değiştirmektedirler. Bu değişim olumlu ya da olumsuz (Bu yargılar din eğitiminin hedefleri açısından kullanılmaktadır.)

¹ Usta, Mustafa, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekleşme Sorunları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2001, s. 25.

² Ayhan, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1997, s. 71.

³ Altaş, Nurullah, ve Arıcı, İsmail, *Din Eğitimi içinde, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”*, ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 70.

⁴ Altaş, Nurullah ve Arıcı, İsmail, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, s. 53.

⁵ Arslan, Hüsametdin ve Yavuzcan, İsmail, *Hakikat ve Yöntem, Önsöz*, C. 1. s. XVIII.

⁶ Dellaloğlu, Besim F., *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi*, Kapı Yay., İstanbul, 2012, s. 76.

yönde olabilir. Dolayısıyla din eğitimi bireyin anlam inşa etme sürecine katkıda bulunmak istiyorsa, bu sürece çeşitli tecrübeler vasıtasıyla katkı yapan öteki failerin de farkında olması gerekmektedir.

İşte bu çalışma -bireyin anlam inşa etme sürecine katkı yaptığı düşünülen edebi eserlerden- romanlarla ilgilidir. Balcı, roman yazarlarının hem Batı edebiyatında hem de Türk ve İran edebiyatında birer “ahlakçı” ya da birer “filozof” olarak eserler kaleme aldıklarını belirtmektedir.⁷ Yani romanlar, kendilerine ilgi duyan okuyucular için birer anlam kaynağı olma iddiasını taşımaktadırlar. Onların anlam kaynağı olmaları ve bireyin anlam dünyasına etkileri çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bu durum bazen din eğitiminin hedeflerine uygun olarak gerçekleşirken bazen de romanlar aracılığıyla inşa edilen değerler, din eğitiminin bireye aktarmak istediği anlam dünyasına ters düşebilir. Dolayısıyla romanlar hakkında düşünmek, onları içerdikleri değerler ve rol modeller aracılığı ile irdelemek -din eğitimi bilimi için- oldukça önemlidir. Bu bağlamda, öncelikle, romanların bireyin anlam dünyasını hangi şekillerde etkileyebileceğinin üzerinde durulacaktır.

1. Romanın Hakikat İnşasındaki Rolü

Yazarının dünyayı görme şeklini okuyucularıyla paylaşma biçimi olan roman, kendisine ilgi duyan okuyucular için bir anlam ifade etmektedir.⁸ Georg Lukacs’a göre roman, somut yaşanmış bir deneyim olarak bütünlüğün parçalandığı ama bütünlük ihtiyacının sürdüğü bir dünyanın epiğidir. Bu açıdan geleneksel, en gerçekçi roman bile temelde deneysel bir girişimdir. Dünyaya ve deneyime anlam kazandırma çabasıdır.⁹

Okuyucu, okuduğu kitapla birlikte, kendi deneyimlerinin izini sürme imkânına sahip olur. Lukacs’a göre, “Roman içselliğin serüvenini anlatır; kendini bulmak için yola çıkan,

⁷ Balcı, Musa, *Taşa Kazınmış Sözler: İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, Büyüyen Ay Yay., İstanbul, 2016, s. 34.

⁸ Gadamer, Hans-Georg, *Hakikat ve Yöntem*, çev. İsmail Yavuzcan ve Hüsamettin Arslan, Paradigma Yay., İstanbul, 2008, c. 1, s. 134.

⁹ Lukacs, Georg, *Roman Kuramı*, çev. Cem Soydemir, Metis Yay., İstanbul, 2007, s. 11.

serüvenlerle kendini sınamayı kanıtlamak ve kendini kanıtlayarak özünü bulmak için serüvenlere atılan ruhun öyküsüdür.”¹⁰ Okuyucu içine girdiği her hikâyeyle, karakterlerin serüvenine ortak olur. Bu ortaklığın etkisi; okumanın yoğunluğu ve dikkati oranında artar. Çünkü “dikkati bir şeye doğru yöneltmek, onu elle tutulur kılmanın bir yoludur.”¹¹

Balcı, edebiyatın ortaya çıkış nedeninin hem yazarın hem de okurun “kendini tanıma arzusu” olduğunu belirtmektedir.¹² Romanların kurgusal dünyasına ortak olan birey onlar aracılığıyla dünyayı daha önce olmadığı haliyle deneyimleme fırsatı yakalar. Bu sayede hem kendini hem de dünyayı daha yakından tanır. Dolayısıyla romanların okuyucunun anlam dünyasına etkisi öncelikle onun dünyayı “tanıma” hallerinde ortaya çıkar. Bundan sonraki bölümde bu konuyu biraz daha ayrıntılı olarak ele almanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2. 1. Tanıma

Okuyucular, roman kahramanlarının serüvenleri aracılığıyla öteki insanların dünyaya hangi açılardan baktığının farkında olur. Yazarın kendi tecrübelerinden üretmiş olduğu hikâyeye ortak olarak eserle birlikte dünyaya farklı bir pencereden bakma imkânına sahip olur. Rita Felski, bu konuyla ilgili olarak şunları söyler: “Bulanık, dağınık ya da yarı bilinçli bir şekilde duyumsanmış olabilecek bir şey artık belirgin bir biçim kazanır, ayrıntılandırılır, derinleştirilir veya yeni bir şekilde belirgin kılınır.”¹³ Birey roman okuyarak dünyaya artık sadece kendi gözünden değil aynı zamanda yazarın ve onun oluşturmuş olduğu karakterler aracılığıyla da bakmaya başlar. Örneğin Stendhal kendi devrinin insanlarını anlatırken, bireyin mutsuz olmasının sebeplerini, gönül ilişkilerini kendi tecrübelerine

¹⁰ Lukacs, *Roman Kuramı*, s. 95.

¹¹ De Bolla, Peter, *Sanat ve Estetik*, çev. Kubilay Koş, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2006, s. 64.

¹² Balcı, *Taşa Kazınmış Sözler*, s. 21.

¹³ Felski, *Edebiyat Ne İşe Yarar?*, çev. Emine Ayhan, Metis Yay., İstanbul, 2013, s. 38.

dayanarak anlatmıştır.¹⁴ Dostoyevski ortaya koymuş olduğu eserlerle insan ruhunun karanlık dehlizlerinde gezmiş, okuyucuları da bu dehlizlere davet etmiştir.¹⁵ Tanpınar okumalarının içinde yaşadığı topluma ve kendine bakışını değiştirdiğini söyleyen Dellaloğlu'nun ifadeleri de bu konuya örnek olarak gösterilebilir.¹⁶ Felski, romanın bireyin "tanıma" edimine olan etkisi ile ilgili olarak şunları söyler: "Benlik kendi üstüne düşünmeye dayalı bir hal aldıkça edebiyat da kişi olmanın ne anlama geldiğini keşfetmede can alıcı bir rol üstlenmeye başlar."¹⁷ Roman aracılığıyla meydana gelen tanıma edimi, bazen işe doğru olurken bazen de dışa, yani dünyaya doğru olur.¹⁸

Romanların bireyin anlam dünyasının oluşmasına etkileri bazen de "model alma" vasıtasıyla meydana gelir.

2. 2. Model Alma

Taklitle öğrenme ya da model alarak öğrenme, eğitim öğretim faaliyetleri içinde tarih boyunca çeşitli şekillerde ele alınsa da en yetkin halini sosyal bilişsel teori içinde bulmuştur.¹⁹ Sosyal Bilişsel teoriye göre öğrenme, doğrudan ve dolaylı öğrenme olarak ikiye ayrılır ve öğrenmelerin çoğu dolaylı olarak gerçekleşir. Dolaylı öğrenmelerin kaynağı insanları canlı olarak ya da çeşitli vasıtalar(TV, kitap) aracılığıyla gözlemleme ya da dinlemedir.²⁰

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Stendhal, *Parma Manastırı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Can Yay., İstanbul, 1984. Stendhal, *Kızıl ile Kara*, çev. Nurullah Ataç, Can Yay., İstanbul, 1984.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Suç ve Ceza*, çev. Mazlum Beyhan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011. Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Yer Altından Notlar*, çev. Ahmet Ekeş, Cem Yay., İstanbul, 1983. Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Budala*, çev. Mazlum Beyhan, İletişim Yay., İstanbul, 2009. Dostoyevski'nin romanlarının dışında onun eserleriyle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları için bk. Freud, Sigmund, *Sanat ve Edebiyat* içinde, "Dostoyevski ve Anababa Kıyımı", çev. Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yay., İstanbul, 1999. Bahtin, Mihail M., *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, çev. Cem Soydemir, Metis Yay., İstanbul, 2004.

¹⁶ Dellaloğlu, Besim F., *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası*, s. XI.

¹⁷ Felski, *Edebiyat Ne İşe Yarar?*, s. 40.

¹⁸ Dellaloğlu, *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası*, s. 20.

¹⁹ Bk. Schunk, Dale H., *Learning Theories an Educational Perspective Sixth Edition*, Pearson Education, New Jersey, 2012.

²⁰ Schunk, *Learning Theories*, s. 121.

Rene Girard, bireylerde var olan taklit isteğini, roman karakterleri üzerinden tartıştığı kitabında bu konuyla ilgili olarak “üçgen arzu” teorisini geliştirmiştir.²¹ Roman karakterleri, okudukları başka romanlar aracılığıyla aslında hissetmedikleri duyguları hissedebilmekte, sevmedikleri ya da herhangi bir arzu sahibi olmadıkları nesnelere sevebilmektedirler.²² Belki günlük hayatta bireyin ilgisi çekmeyen herhangi bir olay yazılı bir metin aracılığıyla onun dikkat nesnesi haline gelebilir. Bu konuyla ilgili olarak Marcel Proust da şunları ifade eder:

“Concourtlart’ların günlüğünü kapadım. Edebiyatın gücü!... Yine de o insanların hepsini gündelik hayatlarında tanımış, onlarla birçok kez akşam yemeği yemiştin; bunlar Verdurin’lerdi, Guarmantes Dükü’ydü, Cottard’lardı, hepsi bana gayet sıradan görünmüş, Basin’in Mme de Beausergent’in sevgili yeğeni, harikulade genç kahramanı olduğunu aklından bile geçirmemiş büyük annem gibi ben de onların hepsini yavan bulmuştum; her birinin tek tek bütün bayağılıklarını hatırlıyordum.”²³

Bu satırlarda da görüldüğü gibi Edebiyat, kendine has yapısı nedeniyle bazen gerçek hayatta ilgi çekici olmayan olayları ilgi çekici hale getirebilir. Dolayısıyla bireyin okumuş olduğu romanlardaki karakterleri model alması onlar gibi davranma arzusunun ortaya çıkartabilir. Bu durum din eğitimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü model alma arzusunun hangi durumlarda ortaya çıktığını tespit etmek, bu durumları din eğitiminin hedefleri doğrultusunda kullanma imkânını da beraberinde getirebilir.

“Tanıma” ve “model alma” dışında romanların bireyin anlam dünyasını inşa etmesinde başka işlevleri olsa da çalışmanın sınırlarını aşmasından ötürü diğer işlevlere burada değinilmeyecektir.²⁴

²¹ Girard, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat: Edebi Yapıda Ben ve Öteki*, çev. Arzu Etensel İldem, Metis Yay., İstanbul, 2007, s. 23.

²² Girard, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, s.26.

²³ Bk. Proust, Marcel, *Kayıp Zamanlar’ın İzinde: Yakalanan Zaman*, çev. Roza Hakmen, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2001, s. 27.

²⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Ali Öncü, “Değerler Eğitimi Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay’da Değerler” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2015.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde romanların dünyaya nasıl değer yükledikleri ve bu bağlamda bireyin anlam dünyasını nasıl etkileyebilecekleri, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* ve Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanları üzerinden yapılacak karşılaştırmalı okumayla örneklendirilecektir.

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bal'a göre, "içerik analizinin konusu her türlü metin içeriğidir."²⁵ "İçerik analizinin amacı metinlerdeki içeriğin ne anlama geldiğini, temel vurgusunun ne olduğunu anlamaktır ve bu bağlamda yorumlamaktır.²⁶ Bal, içerik analizinin "yazıya geçmiş her türlü metni analiz edebildiği için" ilahiyat da dâhil olmak üzere farklı bilim alanlarında uygulanabildiğini belirtmektedir.²⁷

Huzur ve *Tutunamayanlar* romanlarının araştırmaya örneklem olarak seçilmesinin nedeni çalışmayı yapan araştırmacının öznel tercihidir. Yorum yaparken özellikle iki eserin yazılı metninin dışına çıkılmamaya gayret gösterilmiş ve Gadamerci bir bakış açısı takip edilmiştir.²⁸

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı din eğitiminin araştırma alanlarına formal öğrenme süreçlerinin yanında informal öğrenme süreçlerinin de dâhil edilmesi gerektiğine dikkat çekmektir. Ayrıca yorumlanacak olan örnek romanlar çerçevesinde normatif olmayan değer yüklemenin romanlar vasıtasıyla nasıl ortaya çıkabileceğini yorumlayıcı bir yaklaşımla betimlemektir.

²⁵ Bal, Hüseyin, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Sentez Yay., İstanbul, 2016, s. 258.

²⁶ Bal, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, s. 258.

²⁷ Bal, *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, s. 259.

²⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, C. 2, s. 4.

3. Verilerin Analizi

İki romandaki bütün değerleri incelemek bu çalışmanın sınırlarını aşacağı için veriler analiz edilirken öncelikle *Tutunamayanlar* romanında hayata ve hayatı tecrübe etmeye nasıl bir değer yüklendiği betimlenecektir. Ardından aynı yorum çalışması *Huzur* romanı üzerinde de yapılacaktır. *Huzur* romanının konuyla ilgili pasajları yorumlanırken *Tutunamayanlar* romanıyla da karşılaştırmalar yapılacaktır.

Yazılı metinlerin yorumlanması esnasında dikkat edilmesi gereken konulardan birisi ortaya çıkan anlamın nihai anlam olmamasıdır. Gadamer, konuyla ilgili olarak "Fakat bir metnin ya da sanat eserinin hakiki anlamının keşfi asla sonu getirilebilir bir şey değildir. O aslında sonsuza uzanan bir süreçtir."²⁹ Demektedir. Dolayısıyla burada yapılacak olan yorumlama nitel araştırmaların doğası gereği öznel ve kişiye has bir yorumlamadır.

Bahsedilen çerçeve içinde yapılan yorumlama çalışması sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

BULGULAR ve YORUM

1. *Tutunamayanlar*'da Yaşam Değeri ve Hayatı Tecrübe Etmek

Tutunamayanlar romanında hayata yüklenen en önemli değer onun doğrudan doğruya bireyin kendisi tarafından tecrübe edilmesi gerektiğidir. Hayatın doğrudan tecrübe edilmediği durumlarda bireyin yaşamış olduğu tedirginlik ve korku, romanda başkişinin düşüncelerinden şöyle ifade edilir:

"Oysa annem, yemeğimi sonuna kadar yemeye alıştırmıştı beni. Doğru dürüst bir şey öğretmedi zaten. Göstererek de örnek olmadı. Ben de öğrenemedim. Erkekler gibi tükürmesini, sigara içmesini, haoluya yüzümü silmesini, eşya tutmasını bilmiyorum bu yaşımda."³⁰

Selim Işık, roman evreninde oldukça hassas ve duyarlı bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır.³¹ Yazar bu durumun sebebi

²⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, C. 2, s. 51.

³⁰ Atay, Oğuz, *Tutunamayanlar*, İletişim Yay., İstanbul, 2011, s. 625-626.

³¹ Lukacs'ın ifadesiyle sorunsal bir birey olarak.

olarak Selim Işık karakterinin yetişme tarzına vurgu yapar. Ona göre hayat öğrenilerek yaşanan bir şey değil aksine yaşanılarak öğrenilen bir şeydir. Bu durum Selim Işık karakteri tarafından şu şekilde dile getirilir. “Beni kötü yetiştirdiler. Annem de babam da bana gerekli eğitimi vermediler. Yaşamak için demek istiyorum. Bana yaşamasını öğretmediler.”³²

Öğrenerek yaşayamadığından dert yanan Selim Işık, herkes gibi olamadığı için, herkese benzemediği için ya da kendini “normal” in sınırlarına sokmaya çalıştıkları için kendine has değerli bir şeyi kaybettiğini vurgular. Hayatı kendi gibi ya da olmak istediği gibi yaşayamamıştır. Sadece belli kalıpların içine sokulmak istemiş ve bu kalıplara giremediğini fark ettikçe de önce kendine ardından da içinde bulunduğu topluma yabancılaşmıştır.³³ Bu yabancılık hissinin oluşmaması için bireyleri kendi tecrübelerini yorumlayabilecekleri şekilde yetiştirmek oldukça önemlidir.³⁴ Çünkü okul hayata dair tecrübeleri programı içine ne kadar dâhil edebilirse muhataplarındaki değeri o kadar fazla olacaktır.

Hayatı tecrübe ederek kendine has anlamlar çıkaran birey bunlarla kendine ait bir hakikat algısı oluşturur.³⁵ Bu hakikat algısı bireyin karşılaştığı yeni tecrübeler aracılığıyla güçlenir ya da sarsılır. Tecrübelerin yoğunluğu da farklılık oluşturur. Bazen belli tecrübeler bireyin geçmişini yorumlama şeklini değiştirme ya da tüm değer dizgesini ortadan kaldırma gücüne sahiptir. Romanda bu durum şu şekilde ifade edilir:

³² Atay, *Tutunamayanlar*, s. 611-612.

³³ Erich Fromm, Paul Tillich’ten hareketle “yabancılaşma” kavramının Batı düşünce sisteminde ilk kez Eski Ahit’ te dile getirilen putperestlik kurumu çerçevesinde oluştuğunu belirtir. Ona göre yabancılaşma temel olarak insanın dünya karşısında pasif kalmasıdır. Bk. Fromm, Eric, *Marx’ın İnsan Anlayışı*, çev. Kaan H. Ökten, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 73-74. Romanda Selim Işık’ın durumu bu şekilde bir yabancılaşma olarak düşünülebilir. Selim Işık, genel olarak dünya karşısında pasif kalmıştır. Yukarıda alıntılanan satırlarda, dünyayı dönüştürmek için yeterli eğitim almadığını, aldığı eğitimin sadece öğrenmekten ibaret olduğunu vurgulaması, onun kendi pasif halinin farkında olması olarak düşünülebilir.

³⁴ Eğitimin hayata yakın olması gerekir.

³⁵ Almond, Ian, *İbni Arabî ve Derrida-Tasavvuf ve Yapısöküm*, çev. Kadir Filiz, Ayrıntı Yay., 2016, s. 146.

“Bir insanı diğerlerinden ayıran hususiyet nedir? Dış şartlar mı? Olamaz. Nedir o halde? Kazanç ve kayıp hakkındaki telakkisidir. Turgut da üniversite giriş imtihanını bin bir güçlkle kazanınca bu hayati sualle karşı karşıya kaldı: ne demektir bu? Kazanç mı, kayıp mı? Acele cevap verdi: ‘kayıp’ dedi.”³⁶

Yazara göre Turgut’un kendi hayatında başına gelen bir olay hakkında yapmış olduğu bu yorum onun bütün hayatını etkilemiştir. Devam eden satırlarda Turgut’un, “kendini, rakipsiz saydığı konular dışında, bir daha hiçbir zaman tecrübe etmemeyi” tercih ettiği vurgulanır.³⁷ Turgut, tecrübelerini yorumlarken kendini yeni olan şeylere kapatmayı tercih etmiştir. Bilmediği durumları tecrübe etmekten kaçınarak hayatın canlılığını belli bir donukluk içine sıkıştırmıştır. Çünkü birey için her yeni tecrübe yeni bir yoruma her yeni yorum da hayata farklı bir pencereden bakma olanağını sağlamaktadır. Dolayısıyla yeni tecrübelerden kaçınmak hayata farklı pencerelerden bakmayı engellemektedir. Bu durum yazara göre hayatın karşısında güçsüz olmak anlamına gelmektedir. Çünkü yaşamak, hayatın ve tecrübenin devam etmesi ve bireyin kendini geliştirmesi için vazgeçilmezdir. Yeni tecrübelerle açık olmanın önemi romanda şu şekilde vurgulanmıştır: *“Daha önce bilinmeyen bir kapıyı çalmak, yeni bir sesi dinlemek. Yeni yüzler görmek. Daha bilmediği ne odalar, ne insanlar vardı kim bilir o evde? Yeni imkânların heyecanı vardı.”³⁸*

Bu satırlarda vurgulanan önemli noktalardan birisi de birey için hakikat arayışının devingen bir şekilde devam etmesi gerektiğidir. Yeni tecrübeler edinmek, bu tecrübeleri yorumlayıp bunlarla değer dizgesini sürekli olarak sınamak bireye daha güçlü ve anlamlı bir hakikat algısı kazandıracaktır. Çünkü bireysel olarak inşa edilen değer dizgeleri öznenin hayatında daha kalıcı ve gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.³⁹

³⁶ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 62.

³⁷ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 62.

³⁸ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 390.

³⁹ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Kaymakcan, Recep, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* içinde, “Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Türkiye Örneği”, ed. Mustafa Köylü, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2014, s. 81-102. Zengin, Mahmut, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular İçinde*, “Yapılandırıcı Yaklaşım ve Din Öğretimi”, ed. Mustafa Köylü, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2014, s. 103-135.

Bireyin kendine has hakikat anlayışı onun bütün hayatını etkileyen karşılaşmalar aracılığıyla meydana gelmektedir.⁴⁰ Bu karşılaşmaların ve tecrübelerin roman boyunca yazar tarafından teşvik edilmesine rağmen bazı bölümlerinde eleştirildiği de görülür. Örneğin Turgut bir monologda düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Çık dışarı Selim Işık! Temiz hava al biraz. İnsan, kötü şeylerle ne kadar az karşılaşırsa o kadar iyi olur. Hayat tecrübesi mi? Sanmam. Bak karşıdaki adam nasıl bir kravat takmış; ceketinin yeşiline bak. Sen hiç öyle ceket giydin mi? Neden odandan çıkmak diye bir mesele attın ortaya? Neden, dünyaya, yaşamaya karışmak gibi bir mesele çıkardın?”⁴¹

Bu satırlarda roman boyunca tecrübeye önem verilmesi gerektiğini belirten yazar, kahramanı Selim Işık'ı, kendine uygun olmayan ortamlarda kendine uygun olmayan tecrübelerin peşinden koştuğu için eleştirmektedir. Bu düşünceler Turgut'un, “Selimleşme” den önceki düşünceleridir. Bunları aklından geçirdiği esnada Turgut Özben, yeni şeyler tecrübe etmeye istekli değildir. Onun bu hali zamanla değişecek ve Selim Işık'ın ortadan kaybolmasını araştırırken kendinde bir değişim başladığını fark edecektir. Bu değişim romanda şu şekilde ifade edilmektedir: “Bütün hayatımızı yersiz çekingenliklerle mi geçireceğiz Olric? Cesareti yalnız kafamızda mı yaşayacağız?”⁴²

Turgut'un “Selimleşme” serüveni, Selim Işık'ın arkasında bıraktığı izleri takip etmesi, onda belli bir değişim meydana getirmiştir. Yaşanılan belli bir tecrübe –ki bu durumda Turgut'un en yakın arkadaşının bir gün aniden ortadan kaybolmasıdır.- bireyin hayatının anlamını yeniden sorgulamasına neden olmuştur. Hayatta karşılaştığı yeni durumları tecrübe etmekten

⁴⁰ Piaget, bu karşılaşmaları, organizmanın çevreyi düzenlemesi, (özümleme) ve çevrenin organizmayı etkilemesi (uzlaştırma) olarak ikiye ayırır. Ona göre özümleme ve uzlaştırma bireyin çevre üzerindeki ve çevrenin birey üzerindeki etkisinin dengesi, adaptasyonu yani zekayı oluşturur. Bk. Piaget, Jean, *The Psychology of Intelligence*, tr. Malcom Piercy and D E Berlyne, Taylor&Francis e-Library, 2005, s. 6-7.

⁴¹ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 43.

⁴² Atay, *Tutunamayanlar*, s. 357.

kaçınan, kendini belli bir yaşam tarzına sabitlemiş bir halden başka bir hale doğru dönüşmeye başlamıştır.

Selim Işık ve Turgut Özben üniversiteden iki yakın arkadaştır. İkisi de aynı bölümü okumuş birbirine benzer hayatları yaşamışlardır. Ama tecrübenin kişiye has durumu bu iki yakın arkadaşın farklı anlamlar inşa etmelerine sebep olmuştur. Fiziksel olarak yan yana olsalar da hayata yükledikleri “değer” anlamıyla birbirlerinden zaman içinde ayrılmışlardır. Aynı mekânı ve aynı zamanı paylaşsalar da farklı anlam dünyalarına sahip olmuşlardır.⁴³

Selim’in ortadan kaybolmasıyla onu bulmaya çalışan Turgut, aynı zamanda kendini de sorgulamaya başlar:

“Büyük bir karışıklık ve belirsizlik seziyorum. Yaşantılarıma verdiğim eski anlamlar, birer birer kaçıyor. Yeni anlamlar veremiyorum kelimelere. Ben Selim değilim Olric. Selim romanları okuya okuya Selim’liğe özenen bir Don Kişot olmaktan korkuyorum.”⁴⁴

Romandaki bu pasaj hem romanın içindeki anlamı hem de çalışmanın amacıyla doğrudan ilgilidir. Turgut, bu satırlar aracılığıyla Cervantes’in ünlü romanı Don Kişot’a gönderme yapmaktadır.⁴⁵ Don Kişot, şövalye romanları okuyarak kafası bulanmış ve şövalye olmaya karar vermiş trajikomik bir karakterdir. Roman okuyarak hayatı değişmiş ve bu değişim sonrasında farklı değer dizgesi oluşturmuş bir roman karakterinden bahseden başka bir roman karakteri. *Tutunamayanlar* romanında Selim Işık da okuduğu kitaplardan etkilenen bir karakter olarak gösterilmektedir. İki roman da –*Don Kişot*, *Tutunamayanlar*– bireyin okuduklarından etkilenerek farklı değer dizgeleri oluşturabileceği iddiasını olay örgülerinde barındırmaktadırlar.

⁴⁴ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 417.

⁴⁵ Haluk Sunat, Don Kişot karakterini şu sözlerle anlatır: “Don Quijote, okuduğu şövalyelik romanlarının tesirinde, tedavülden kalkmış şövalyelik müessesesi ve ruhunu hakiki hayatta müessir kılma gayretkeşliğinde, bir delibozuk maceraperesttir. Hayata, düşünerek değil, hayal ederek (düşleyerek) hamle edenlerin soyundandır.” Bk. Sunat, *Hâluk, Hayal, Hakikat, Yaratı-Adalet Ağaoğlu ve Roman Dünyasına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış*, Bağlam Yay., İstanbul, 2010, s. 9.

Romanda hayatı tecrübe etmek ve yaşam değeri ile ilgili üzerinde durulan önemli meselelerden birisi de karakterlerin günlük hayatın sıradanlığına kapılmalarıdır. Gündelik hayatın bilgisinin altında ezilmek olarak da ifade edilen bu durum, bireyin toplumsal hayat içinde sürekli aynı davranışları sergilemek zorunda olması olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁶ Romanın başkışisi Selim Işık, bu durumdan rahatsızdır ve bu rahatsızlığını şu sözlerle ifade eder: “Gene kapıları çalıyorum. Soruyorum: burada da eskiden nasıl tanınmışsam öyle davranmak zorunda mıyım?”⁴⁷

Gündelik hayatın sıradanlığı içinde yaşamak Selim Işık’ı oldukça rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlık zaman içinde onu kendi içine kapanmaya ve insanlardan uzaklaşmaya doğru itmiştir. İnsanlardan uzaklaştıkça yukarıda bahsedilen gündelik hayatın gerçekliğini de sorgular hale gelmiştir. Yaptığı sorgulama onun zaman içinde hayatını sürdürmesi için gerekli olan temelleri yitirmesine sebep olmuştur. Selim Işık, toplumsal hayata belli noktalarda katılmadığı için, kendi dünyasında toplumdan ve gündelik hayatın belli davranış kalıplarından ve değer dizgesinden uzaklaşmıştır. Toplumla arasındaki mesafe açıldıkça Selim’in topluma olan yabancılığı da artmıştır. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

*Alışkanlıkları olan, çatalı şu şekilde tutup, filan yemeği falan yemekten önce yemesini seven, yatakta belli bir yatış biçimi alan, itiraz eden, bazı anlarda kimseyi görmeye tahammülü olmayan ve daha bir sürü özellik... Ben de kaçtım, ihanet ettim. Bütün bu olamamak, yapamamak ve daha bilmem neler, başka türlü bir kişilik, başka türlü bir kalıplaşma...*⁴⁸

Selim Işık’ın toplumsal normlara uyum sağlayamaması, gündelik hayatın bilgisinden kaçınmak istemesi, kendi değer dizgesini oluşturacak temellere sahip olmaması, hayata onu sürdürmeye dair değer yükleyememesi yaşamı tecrübe etmekten kaçınır hale gelmesine neden olmuştur. Bu kaçış başlangıçta diğer

⁴⁶ Gündelik hayatın bilgisinin nasıl oluştuğu ve bunun bireye olan etkilerine dair bk. Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas, *The Social Construction of Reality- A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, London, 1991, s. 33-63.

⁴⁷ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 669-670.

⁴⁸ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 689.

insanlardan uzak durma şeklinde ortaya çıkarken sonraları kendi hayatına son vermeyi düşünme aşamasına gelmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

*Bu duruma nasıl geldim? Neden bana yaşamasını öğretmediler? Neden bana, bizden bu kadar gerisini sen bulup çıkaracaksın dedikleri zaman isyan etmedim? Hayata atılmak gibi bir çılgınlığı nasıl yaptım? İnsanların dünyasına atılmayı nasıl göze aldım? Ben insan değildim ki. Yaşamadığım bir hayatın içine nasıl atıldım?*⁴⁹

Bu düşüncelerin sonucu olarak Selim Işık, intihar etmiştir. Yazarın, romanın önceki kısımlarında vurguladığı, “kayıp ve kazanç hakkındaki telakki”, Selim Işık da kayıp olarak tezahür etmiştir. Yukarıda alıntılanan satırlarda da görüldüğü gibi hayatı yaşayarak öğrenememiş, öğrenerek yaşamaya çalışmış bu yüzden de tecrübelerini doğru yorumlayamamıştır. Günlük hayatın bilgisi onun kendi istediği gibi bir insan olmasını engellemiş ve bu durum onun önce kendi içine kapanmasına ardından da hayatına son vermesiyle sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak *Tutunamayanlar* romanı, bireyin dünyayı anlamlandırmasında, dünyaya bir değer yüklemesinde, onun kendi tecrübelerinin ön plana çıkarıldığı bir eserdir. Yazara göre birey “öğrenerek yaşamaz, yaşayarak öğrenir.” Çünkü kendisinin yaşamadığı, toplum tarafından ona dayatılan hakikatler, çoğu zaman içselleştirilmez, bu durum -romanda olduğu gibi- onun topluma yabancılaşmasına neden olabilir. Değerler eğitimi açısından düşünüldüğünde, öğrencilerin kendi yapılandırmadığı, kendine has kılmadığı hakikatler, günlük hayatın içinde, bireyin hayat tecrübelerini yorumlamasında ona gereken desteği sağlayamayabilirler.

Hayata anlam yüklemek ve yaşam değeri ile ilgili benzer kaygıları Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur* romanında da görmekteyiz. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, karakterleri aracılığıyla hayata dair nasıl bir anlam inşa ettiğinin üzerinde durulacaktır.

⁴⁹ Atay, *Tutunamayanlar*, s. 607.

2. Ahmet Hamdi Tanpınar'da Yaşam Değeri ve Hayatı Tecrübe Etmek

Tutunamayanlar romanında olduğu gibi *Huzur* romanında da hayatı tecrübe etmek oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Romanın başkişisi Mümtaz'a göre birey daha var olmadan önce birtakım güzellikleri duyma ve bunları hissetme yetisiyle donatılmıştır. Mümtaz, bu düşünceleri romanda şu şekilde ifade etmektedir:

*"...Bu derinden kavuşmalar ve bırakılınca duyulan hasret tek başına bir ömre sığmazdı. Bu ancak derin ve karanlık zamanda biz bilmeden, mevkut olmadan evvel hazırlanmış şeylerin neticesi olabilirdi. Tek başına tabiat bu yakınlığa varamazdı. Bir insan kendi içinde bir başka insanı bu kadar kuvvetle bulabilmek için, sade tesadüfler kâfi değildi."*⁵⁰

Yazara göre Mümtaz'ın "kendi iç nizamını bulabilmesi için birtakım duraklardan geçmesi, hayatta belli şeyleri tecrübe etmesi gerekmektedir. Hayattaki önemli tecrübelerden birisi de aşk olduğu için Mümtaz'ın -kendisini bulmak için- geçmesi gereken duraklardan birisi de aşktır. Burada altı çizilmesi gereken nokta, Mümtaz için aşk bir son değil, kendi yolculuğunda geçmesi gereken duraklardan biridir.

Huzur romanında dikkat çeken noktalardan birisi de - *Tutunamayanlar* romanında olduğu gibi- tecrübenin bireye has olmasıdır. Yani bireyler günlük hayatın içinde, birbirine benzer duyguları tecrübe etseler de bu tecrübeler onlarda farklı şekillerde tezahür eder. Mümtaz, küçük yaşlardan itibaren yanında bulunduğu İhsan karakterinden çok etkilenir. İhsan, Mümtaz'a okuması için kitaplar verir. Ona hayata dair tecrübelerini aktarır. Fakat Mümtaz, yaşı ilerledikçe hayata İhsan'ın ona öğrettiği pencereler dışında başka pencerelerden bakmaya başlar. Kendi tecrübeleri ona hayatı farklı şekilde yorumlamayı öğretir. Romanda tecrübenin bu şekilde bireye has oluşu şu şekilde ifade edilmektedir:

"Fakat işin garibi aynı merhalelerden geçmelerine, içlerinde aynı zemberekler çalışmasına rağmen, kendisinde belki onlarla en iyi

⁵⁰ Tanpınar Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergâh Yay., İstanbul, 2010, s. 141.

anlaşacak taraftan habersizdiler. Hayır, oturmak, onlarla konuşmak beyhudeydi. Bütün bu insanlar dostlarıydı. Tıpkı bu kahve, bu ağlar, bu duvara dayalı direkler, biraz ilerideki cami, çeşme gibi, hepsi dostuydular. Hattâ şu iskelede her sabah kendisini bekleyen ve buraya kadar peşinden gelen, belki de tâ yukarıya kadar onunla çıkacak olan siyah kıvrırcık tüylü köpek yavrusu da dostuydu. Fakat bugün Mümtaz sevincinde yalnızdı ve bu hep böyle olacaktı. Yarın ıstıraplarında yalnız kalacak. Bütün tanıdıkları, dostları için bir muamma, bir meçhul. Yarın hayatın kenarına fırlamış bir rakam olacak, öbürüsü gün öldüğü zaman da aynı şekilde yalnız ölecekti.”⁵¹

Mümtaz’ın en mutlu olduğu anlardan birisinde kendisini yalnız hissetmesi, duygusal tecrübenin biricikliğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Herkes hayatı belli şekillerde tecrübe eder, belli duyguları herkes hisseder fakat bu tecrübelerin hepsine bireyin kendine has biricikliği hâkimdir. Başka bir pasajda da bu durum şu şekilde vurgulanmaktadır:

“O da biliyordu ki, sevmek, mesut olmak, sevmekten evvel tanışmak, sevdikten sonra unutmak, hattâ düşman olmak olağan şeylerdi. Fakat denizde yıkanmak da öyleydi; uyumak da öyleydi. Her şey, herkeste olduğu gibiydi. Tecrübenin yeni ve ilk olmaması onun ruhundaki şevki eksiltmiyordu. Kendisinde mademki ilk defa oluyordu; mademki ilk defa teni ve ruhu beraberce harekete geçmişler, tam bir terkip, bir anlaşma içinde mesuttular. O halde yeniydi.”⁵²

Tutunamayanlar romanında olduğu gibi Huzur romanında da intihar eden bir karakter vardır. Romanın yan karakterlerinden olan Suat, hayatı tecrübe etmek, bir insanın hissedebileceği bütün duyguları hissetmek istediği için ve herkes gibi olmak istemediği için kendisine öteki insanlardan farklı bir değer dizgesi oluşturmuştur. Hem ruhen hem de bedenen hastalıklı bir karakter olarak ortaya çıkan Suat, çevresindekilere zarar vermekten de keyif almaktadır. Onun bu durumu romanda şu şekilde aktarılmaktadır:

“Bir hırsız, bir katil, bacağını sürükleyerek yürüyen bir zavallı, hepsi, her gördüğüm canlı mahlûk, benim için ayrı ayrı davetler oluyor. Beni çağırıyorlar. Hepsinin peşlerinden koşuyorum. Bana kabuklarını

⁵¹ Tanpınar, Huzur, s. 134.

⁵² Tanpınar, Huzur, s. 111.

açıyorlar yahut ben onlara vücudumu açıyorum, farketmeden içime yerleşiyorlar, elimi, kolumu, düşüncemi zaptediyorlar, korkuları, vehimleri, benim korkularım, vehimlerim oluyor, geceleyin onların rüyasını görüyorum. Onların azabıyla uyanıyorum. Sade bu mu? Bütün inkâr edilenlerin azabını içimde yaşıyorum. Her düşüşü tecrübe etmek istiyorum. Bizim bankanın kasasını, bana emanet edilen kasayı kaç defa soydum biliyor musun?”⁵³

Karaktere yakından bakıldığında onun hakikat anlayışını temellendirebileceği bir temele ya da geleneğe sahip olmadığı göze çarpmaktadır. Bu açıdan *Tutunamayanlar*’ın Selim Işık’ı ile benzer özellikler gösterir. Selim Işık’ın da kendini ve hakikat anlayışını yaslayacağı bir geleneği yoktur. Böyle bir zemine sahip olmayan birey için tecrübeleri yorumlamak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Çünkü toplum, gelenekler, din, değer yargıları gibi olgular bireyin tecrübelerini yorumlaması ve kendine bir değer dizgesi oluşturması için zemin ya da çerçeve görevi görmektedirler. Bu zeminin olmadığı durumlarda meydana gelen olayların kendisine göre yorumlanacağı bir kılavuz da olmamaktadır. Selim Işık’la, Suat’ın, temel farkı ise Suat, insanlara bile isteye kötülük yapmak isteyen birisidir. O intihar ederken bile kendinden sonra hayata devam edecek olan insanların mutsuz olmasını planlamış ve Mümtaz’la, Nuran’ın birlikte olmamaları için kendisini Mümtaz’ın evinde asmıştır.

Huzur romanında tecrübeyle ilgili üzerinde durulan konulardan birisi de hayatı tecrübe eden bireylerin birbirinden farklı özelliklere ve yeteneklere sahip olduğudur. Bireylerin bu şekilde farklı özelliklere sahip olması eğitim bilimlerinin de ilgi alanındadır.⁵⁴ Toplumdaki herkes farklı yeteneklerle ve sınırlılıklarla dünyaya gelir. Dolayısıyla bütün bireylerden birbirinin aynı şekilde başarı göstermesi beklenemez. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Yolun büyüğü, küçüğü yoktur. Bizim yürüyüşümüz ve adımlarımız vardır. Fatih, yirmi bir yaşında İstanbul’u fethetmiş. Descartes da yirmi dört yaşında felsefesini yapar. İstanbul bir kere fethedilir. Usul Üzerinde Konuşma da bir kere yazılır. Fakat dünyada

⁵³ Tanpınar, *Huzur*, s. 292.

⁵⁴ Altaş ve Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, s. 61

milyonlarca yirmi bir, yirmi dört yaşında insan vardır. Fatih veya Descartes değillerdi diye, ölsünler mi? Kesif yaşasınlar yeter. Yani büyük yollar dediğiniz şeyin büyüklüğü bizim içimizdedir.”⁵⁵

Yukarıdaki satırlarda geçen “kesif yaşamak” kavramı, bireylerin kendine has potansiyellerinin farkında olmaları ve bu potansiyeli değerlendirmek için ellerinden geleni yapmalarıyla ilgilidir. Bu durum romanda “Evet hayatı yapmak isteyenler kendilerini cömertçe ona bağışlamalıdır.”⁵⁶ Cümlesiyle ifade edilmiştir. Bireyin kendine has bir hayat kurabilmesi için yapması gereken kendi tecrübeleriyle onu şekillendirmek verilen hayatın içinden kendine has kendine ait bir hayat çıkarmaktır. Dolayısıyla roman boyunca Mümtaz’ın temel hedefi kendine verilen hayattan yeni bir hayat çıkarmak olarak yorumlanabilir. Bu noktada *Tutunamayanlar*’ın Selim Işık’ı ile *Huzur*’un Mümtaz’ı, arasındaki fark belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İki karakter de hayatı tecrübe etmek isterken Selim, kendini yaslayacak bir gelenek bulamadığı için hayata veda etmeyi tercih ederken Mümtaz, arkasını yasladığı gelenekle birlikte, kendine verilen hayattan kendine ait bir hayat çıkarmayı arzu etmektedir. Mümtaz’ın bu durumu romanda şu şekilde ifade edilir:

“Bir sofraya davet edilmiş değiliz; belki mütemadiyen içimizden yaratıyor, doğuruyoruz... Hiçbirimiz hayatı maddenin arzî bir hali gibi kabul etmiyoruz. Hattâ bu işi anlamak istemeyenler bile, sonuna kadar oyunun içinde kalıyorlardı. Her şey bizden geliyor, bizimle geliyor ve bizde oluyor. Ne ölüm var, ne de hayat var. Biz varız. İkisi de bizde. Onlar, ötekiler sadece zaman aynasından geçen küçük, büyük ârızalardı.”⁵⁷

Selim Işık, yaşamakta olduğu hayattan memnun olmadığı için hayatına son vermiştir. Mümtaz ise içinde bulunduğu halin farkında olarak onu kendi imkânlarıyla değiştirmek için çaba göstermektedir. Çünkü Mümtaz’a göre birey, kendi hayatını kendi içinde taşımaktadır. Bu durum romanda “Herkeste dünya vardı. Bazen uzviyetimizin bir köşesinde, bazen tek bir ruh hâlinde, bazen gündelik işlerde unuttuğumuz, fakat yanımızda ve

⁵⁵ Tanpınar, *Huzur*, s. 124.

⁵⁶ Tanpınar, *Huzur*, s. 335.

⁵⁷ Tanpınar, *Huzur*, s. 67.

kanımızda taşıdığımız bir dünya...”⁵⁸ Şeklinde ifade edilmektedir. Bireyin dünyayı içinde taşıması düşüncesi, onun dünyaya ait kendi hakikat algısını oluşturması ve bu hakikat algısıyla dünyayı yorumlaması anlamına gelmektedir. *Tutunamayanlar* da geçtiği gibi “kayıp ve kazanç hakkındaki telakki”nin değişmesi, yani dünyanın algılanışının değişmesi anlamına gelmektedir. Mümtaz’la, Selim’in, dünyayı algılamalarında, dünya hakkında olumlu ve olumsuz olarak düşünme halleri birbirinden ayrılmaktadır. Mümtaz acı çekse de dünyaya dair tecrübe etme isteğini kaybetmemiştir. Çok mutsuz olduğu zamanlar da bile onun hayata olan bağlılığı ve inancı devam etmiştir. Örneğin Nuran’la olan ilişkisinde aşkın varlığına inandığı gibi ayrılığın varlığına da inanmaktadır. Aşka önem verdiği gibi ayrılığa da önem vermektedir. Acıyla, mutluluğun, ölümle hayatın, birbirinin kardeşi olduğunu düşünmektedir. Mümtaz küçük yaşta annesini ve babasını kaybetmiş, yaşadığı toprakları terketmek zorunda kalmış, bir gemiye bindirilerek İstanbul’a gönderilmiş birisi olarak tecrübe ettiği acıların hepsinden kendisine yeni ve olumlu bir hayat yorumu kazanabilmiştir. Çünkü her şeye rağmen hayata olan bağlılığını kaybetmemiştir. Onun bu hali romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ne kadar mustarip olursanız olun, güneş bu ıstırapın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan altın bir ejder gibi kayıyor. Sizi iç mahzeninizden çıkarıyor, bir yığın imkânı bir masal gibi anlatıyor. ‘Sanki bana inan, ben her mucizenin kaynağıyım, her şey elimden gelir; toprağı altın yaparım. Ölüleri saçlarından tutup silker, uykularından uyandırırım. Düşünceleri bal gibi eritir, kendi cevherime benzetirim. Ben hayatın efendisiyim. Bulduğum yerde yeis ve hüznün olamaz. Ben şarabın neşesi ve balın tadıyım’ diyordu.”⁵⁹

Bu satırlarda Mümtaz’ın mutlu olmasını sağlayan sadece tabiattır. Güneş ışıklarının var olması, onun kendi hayatının devam ettiğine dair en önemli işarettir. Roman kurgusu içinde Mümtaz’ın yaşadıklarına bakıldığında anne babası öldükten sonra onu yanına alan ve yetiştiren İhsan ölümle pençeleşirken ve hayatı boyunca birlikte olmayı arzu ettiği aşkı Nuran’a kavuşamamışken, hayata karşı içinde böyle olumlu hisler

⁵⁸ Tanpınar, *Huzur*, s. 380.

⁵⁹ Tanpınar, *Huzur*, s. 30.

beslemesi, onun yaşama yüklemiş olduğu anlamın kendisini hayatta tutmaya yetecek güçte olduğunu göstermektedir. Bu düşünce romanda “İhsan hayata inanır; anlıyor musun? Hayat mucize ile doludur, der.”⁶⁰ şeklinde ifadelerle sıklıkla dile getirilir.

Romanın yan karakterlerinden Macide'nin başından da oldukça kötü olaylar geçmesine rağmen, o da hayata inanarak, çektiği sıkıntıları atlatmıştır. İhsan geçirdiği zorlu hastalık sürecini atlatmış, Mümtaz çektiği acılarla daha da olgunlaşmış, dünyayla savaşıarak gömlek değiştirmiş ve hayatından yeni bir hayat çıkarmayı başarmıştır. Varlığın canlılıkla birlikte kendini hep yeniden var etmesi *Huzur* romanının önemli temalarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Hayatın devam etmesi ve yeni tecrübelerle açık olma fikri bu açıdan oldukça önemli görünmektedir. Dolayısıyla bir hayata sahip olan birey ve bir bireye sahip olan hayat varlığın devam etmesi için oldukça önemlidir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Asıl mühim olan şey insandır. Gerisinden bana ne? Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir kâğıt kadar çabuk yanıyor. Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur. Tam bir ümitsizlik içinde bir yığın karar kılıklı tereddüt ve küçük, ümitsiz savunmalardır, hattâ hülyadır. Ama gerçekten yaşamış bir insanın ömrü yine mühim bir şeydir. Çünkü ne kadar gülünç olursa olsun, biz yine hayatı tam inkâr edemiyoruz. Onda kafamızın vehimleri olsa bile, iyi, kötü diye kıymetler arıyoruz. Aşka, ihtirasa yer veriyoruz. Sanatkârcasına yaşamanın, küçük hesap ve israflarda kaybolmanın farklarını buluyoruz.”⁶¹

Birey için önemli olan bir zaman ve mekânda var olmasıdır. Çünkü o kendini belli bir zamanda ve belli bir mekânda bir şey olarak tanımlar. Romanda yaşama bir anlam yüklerken kültürün ve geleneğin de kendine ait bir var oluş haline sahip olduğu ve yaşadığı tecrübelerle göre kendi var olma halini değiştirdiğini vurgulanmıştır.⁶²

⁶⁰ Tanpınar, *Huzur*, s. 194.

⁶¹ Tanpınar, *Huzur*, s. 124.

⁶² Tanpınar, *Huzur*, s. 47.

Huzur romanında yaşama yüklenen değerlerden birisi de bireyin kendi varlığını idrak etmesi ve içinde bulunduğu ânın farkında olmasıdır. Bu durum romanda İhsan tarafından şu şekilde dile getirilir:

“İnsan için asıl saadet bu, anladın mı Mümtaz? Sonunu bile bile ve o sona rağmen, kendisini idrak etmek... Basit bir jest değil mi? Kollarımı göğsümün üzerinde kavuşturuyorum. Adelelerimi yokluyorum. Basit bir şey. Fakat bütün ölüm çarkına rağmen kendimi ikrar ettim. Varım, diyorum; Fakat yarın olmayabilirim yahut bir başkası, bir budala, bir bunak olabilirim... Fakat şu dakika varım... Varız, anladın mı Mümtaz.”⁶³

Tutunamayanlar romanında olduğu gibi, Huzur romanında da hayatı tecrübe etmeye büyük önem verilmiştir. Hayatı tecrübe etmenin önemi, bu tecrübenin bireye has özneliği üzerinde durulmuştur. Mümtaz’la Selim Işık arasındaki en temel fark, Mümtaz’ın ait olduğu gelenekle bağını koparmamış olmasıdır. Değerler Eğitimi açısından bu durum oldukça önemlidir. Çünkü birey kendi hakikatini oluştururken, sırtını yaslayacağı bir geleneğe sahip olmazsa, tecrübelerini yorumlayabileceği bir anlam dünyasına da sahip olmaz. Dolayısıyla bireylerin kendi hakikatlerini oluşturmadan önce, geleneğin birikimine de sahip olmaları gerekir. Yoksa tecrübelerinin değerini tartacakları bir teraziye sahip olamazlar.

Tartışma

Bu çalışmada vurgulanmak istenen temel iddia, romanların -hem kurguları hem de karakterleri aracılığıyla- kendisine yönelen okuyucular için anlam üretici failer olma imkânını taşımalarıdır. Bu iddiayı desteklemek için *Tutunamayanlar* ve *Huzur* romanları incelenmiştir. Yapılan incelemenin amacı bu iki romanı din eğitiminde kullanmak değil; bu iki roman üzerinde yapılan incelemeyle -iki romanın da değer içerdiğini göstererek- din eğitiminin, formal eğitim alanlarının dışındaki anlam üreticileriyle ilişkilerini gözden geçirmesini istemek; aynı zamanda, bu anlam üreticilerinden birisi olan romanlara dikkat çekmektir. Bu amaçla yapılan inceme sonucunda, iki romanın da yaşamı tecrübe etmeye ve yaşayarak

⁶³ Tanpınar, *Huzur*, s. 239.

öğrenmeye vurgu yaptıkları tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, iki roman da okuyucuları için hayata ve hayatı tecrübe etmeye olumlu değer yüklemektedirler.

Tutunamayanlar romanında en iyi öğrenmenin yaşayarak öğrenme olduğunun vurgulanması günümüz eğitim anlayışıyla uyum göstermektedir. Ayrıca *Tutunamayanlar* romanında “kayıp ve kazanç hakkındaki telakki”ye vurgu yapılması, tecrübe etmenin yanında bu tecrübeleri yorumlamanın da önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Birey günümüzde isteyerek veya istemeyerek birçok olayı tecrübe etmekte ve bu tecrübelerini yorumlamak zorunda kalmaktadır. Tecrübenin meydana gelmesi kadar yorumlanması da önemli olduğundan eğitimin, özellikle din eğitiminin günlük hayatın içinde bireyin karşılaştığı tecrübeleri yorumlamasında ona yol göstermesi oldukça önemlidir.

Selim Işık karakteri hayatını sorgulamaya başlamış, ardından içinde yaşadığı topluma yabancılaşmıştır. O, tecrübelerini yorumlayacak bir geleneğe sahip olmadığı için toplumsal normlara uyum sağlayamamış, karşılaşmış olduğu sorunlar karşısında intihar etmeyi seçmiştir. Bu açıdan bakıldığında Selim Işık, okuyucu için olumsuz bir model özelliği taşımaktadır. Ama geleneğe ve kültüre bağlı olmamanın bireyi götürdüğü sonuç açısından ele alındığında ise -dolaylı olarak- olumlu bir model olma özelliği taşımaktadır.

Selim Işık’ın intihar etmesine rağmen Mümtaz karakteri - karşılaşmış olduğu bütün zorluklara rağmen- hayata tutunmaya devam etmiştir. Mümtaz’ın yaşadıkları incelendiğinde Selim Işık’a göre daha zor bir hayatı tecrübe ettiği gözlemlenebilir. Ama O, bütün zorluklara rağmen yaşamış olduklarını gelenek çerçevesinde yorumlayabildiği için intihar etmemiştir. Mümtaz, bu bağlamda değerlendirildiğinde, okuyucular için olumlu bir model olma özelliğini taşımaktadır.

Ayrıca iki romanda da vurgulan “tecrübenin bireye has olması”, “insanın zaman zaman günlük hayatın sıradanlığı içine sıkışması”, “olgunlaşmak için kişinin belli duraklardan geçmesi gerektiği” gibi konular da yine romanların okuyucuları tarafından keşfedilebilecek ve insanın kendini ve “öteki” insanları

daha yakından “tanıma” sını sağlayacak düşünceler olarak dikkat çekmektedir.

Her okuma eylemi kişiye özel olduğundan bu kitapları okuyan herkesin burada vurgulanan sonuçlara ulaşması mümkün değildir. Ama yapılan yorumlayıcı betimleme çalışmasının ortaya çıkardığı gibi okunan romanlar doğaları gereği belli şeylere değer yüklerler; okuyucu bunun farkında olmasa bile okumuş olduğu romanların karakterleri aracılığıyla dünyaya kendi açısının dışından bakma özelliği kazanır; bu yeni görme biçimi de her zaman görünenin içerdiği değeri değiştirme imkânını zımni olarak içinde taşır.

Bugün, sanatın yetişkin eğitiminde kullanılmasıyla ilgili ciddi çalışmalar yapılmaktadır.⁶⁴ Kurgusal karakterler üzerinden konuşarak gerçek yaşama dair anlatılara “hayatilik” kazandırılmaktadır. Çünkü dolaylı anlatım, bireyin öğrenilen bilgiyi kendine mal etmesinde oldukça etkili olmaktadır. Bununla ilgili Kur’an-ı Kerim kıssaları da örnek olarak verilebilir.⁶⁵

Sonuç bölümünde konuyla ilgili yapılabilecek alternatif çalışmalarla ilgili öneriler verilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma informal öğrenme kaynağı olarak görülen romanların kurgusal dünyaları aracılığıyla bireyin anlam inşa etme sürecine nasıl dâhil olabileceği hakkında uygulamalı bir betimleme çalışması olarak yapıldı. Bulgular kısmında da gösterildiği gibi romanlar okuyucuları açısından birçok anlamlara

⁶⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Christine Jarvis & Patricia Gauthro, “The Role of the Arts in Professional Education: Surveying the Field”, *Studies in the Education of Adults*, 2015, 47:1, s. 64-80; Christine Jarvis, “Love Changes Everything: The Transformative Potential of Popular Romantic Fiction”, *Studies in the Education of Adults*, 1999, 31:2, 109-123; Christine Jarvis, “Fiction, Empathy and Lifelong Learning”, *International Journal of Lifelong Education*, 2012, 31:6, s. 743-758; Christine Jarvis, “Reading and Knowing: How the Study of Literature Affects Adults? Beliefs about Knowledge”, *International Journal of Lifelong Education*, 2000, 19:6, s. 535-547.

⁶⁵ Geniş bilgi için bk. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da ‘Üsve-i Hasene’ Kavramı -Model Alma Yoluyla Öğrenme-”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2006, cilt: XLII, sayı: 3, s. 33-48.

gelebilir. Bu anlamlar içermiş oldukları yoğunluğa göre, okuyucunun hâletiruhiyesine göre farklılık gösterebilir.

Romanların din eğitiminin hedeflerinin tümünü karşılayacağını söylemek naif bir düşünce olur. Ama özellikle değerler eğitimi alanında çeşitli şekillerde kullanılabilirler:

1) Bireyin kendisi ve dünya hakkında düşünmesini teşvik edebilirler.

2) Bireyin rol modeller aracılığıyla çeşitli değerlere sahip olmalarını sağlayabilirler.

Normatif ve hayatın canlılığından uzak anlatım tarzları gün geçtikçe önemini kaybetmektedir. Dolayısıyla alternatif anlatı tarzları bulmak din eğitimi için oldukça önemlidir.

Konuyla ilgili deneysel çalışmalar yapmak da oldukça önemlidir. Çünkü herhangi bir “şey”e değer yüklerken ya da değersizleştirirken onun ifade edilmesinin muhataplar üzerindeki etkisini tespit etmek yöntemin sahilliğini sınamak için gereklidir.

Son olarak hayatın parçalara ayrılmış bilgi paketleri olarak anlamlandırılması yerine bütüncül anlam çalışmalarının kapılarını aralamaya çalışmanın din eğitiminin geleceği açısından oldukça önemli olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Almond, Ian, *İbni Arabî ve Derrida-Tasavvuf ve Yapısöküm*, çev. Kadir Filiz, Ayrıntı Yayınları, 2016
- Altaş, Nurullah, Arıcı, İsmail, *Din Eğitimi* içinde, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015
- Altuğ, Taylan, *Son Bakışta Sanat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Atay, Oğuz, *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ayhan, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Bahtin, Mihail M., *Sanat ve Sorumluluk*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bahtin, Mihail M., *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, çev. Cem Soydemir, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
- Balcı, Musa, *Taş Kazınmış Sözler: İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*, Büyüyen Ay Yay., İstanbul, 2016.
- Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas, *The Social Construction of Reality- A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, London, 1991
- De Bolla, Peter, *Sanat ve Estetik*, çev. Kubilay Koş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.

- Dellaloğlu, Besim F., *Ahmet Hamdi Tanpınar: Modernleşmenin Zihniyet Dünyası*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Suç ve Ceza*, çev. Mazlum Beyhan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Yer Altından Notlar*, çev. Ahmet Ekeş, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç, *Budala*, çev. Mazlum Beyhan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Felski, Rita, *Edebiyat Ne İşe Yarar*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Flaubert, Gustave, *Madame Bovary*, çev. Nesrin Altınova, Altın Kalem Yayınları, İstanbul, 1970.
- Freud, Sigmund, *Sanat ve Edebiyat*, içinde, "Dostoyevski ve Anababa Kıyımı", çev. Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın, Payel Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Fromm, Eric, *Marx'ın İnsan Anlayışı*, çev. Kaan H. Ökten, Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Gadamer, Hans Georg, *Hakikat ve Yöntem C. 1 ve 2.*, çev. İsmail Yavuzcan ve Hüsametdin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.
- Gasset, Ortega y, *İnsan ve "Herkes"*, çev. Neyire Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- Girard, Rene, *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
- Heidegger, Martin, *Sanat Eserinin Kökeni*, çev. Fatih Tepebaşı, De Ki Basım Yayım, Ankara, 2011.
- Jarvis, Christine, & Patricia Gauthro, "The Role of the Arts in Professional Education: Surveying the Field", *Studies in the Education of Adults*, 2015, 47:1, s. 64-80.
- Jarvis, Christine, "Love Changes Everything: The Transformative Potential of Popular Romantic Fiction", *Studies in the Education of Adults*, 1999, 31:2, 109-123.
- Jarvis, Christine, "Fiction, Empathy and Lifelong Learning", *International Journal of Lifelong Education*, 2012, 31:6, s. 743-758; Jarvis, Christine "Reading and Knowing: How the Study of Literature Affects Adults? Beliefs about Knowledge", *International Journal of Lifelong Education*, 2000, 19:6, s. 535-547.
- Kaymakcan, Recep, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* içinde, "Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık: Türkiye Örneği", ed. Mustafa Köylü, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Lukacs, Georg, *Roman Kuramı*, çev. Cem Soydemir, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- Piaget, Jean, *The Psychology of Intelligence*, tr. Malcom Piercy and D E Berlyne, Taylor&Francis e- Library, 2005.
- Proust, Marcel, *Kayıp Zamanların İzinde- Yakalanan Zaman*, çev. Roza Hakmen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Schopenhauer, Arthur, *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, Biblos Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005.
- Schunk, Dale H., *Learning Theories An Educational Perspective Sixth Edition*, Pearson Education, New Jersey, 2012.
- Stendhal, *Kızıl ile Kara*, çev. Nurullah Ataç, Can Yayınları, İstanbul, 1984.
- Stendhal, *Parma Manastırı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Can Yayınları, İstanbul, 1984.
- Sunat, Hâluk, *Hayal, Hakikat, Yaratı-Adalet Ağaoğlu ve Roman Dünyasına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010.
- Usta Mustafa, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitimin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Zengin, Mahmut, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular İçinde*, "Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Öğretimi", ed. Mustafa Köylü, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2014.